

Çocuk Edebiyatına Sığınanlar: Zorunlu Göç Öyküleri

DOI: 10.26466/opus.406296

*

Sevilay Bulut*

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, eğitim bilimleri Fakültesi, Ankara / Türkiye

E-Posta: bulut1087@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2591-5971](https://orcid.org/0000-0003-2591-5971)

Öz

Ülkemizde ve dünyada, mülteci olma deneyimini çeşitli yönleriyle ele alan çocuk kitabı sayısı her geçen gün artmaktadır. Bunun nedeni yaşanan savaş ve benzeri felaketlerin insanlar üzerindeki etkisini gün geçtikçe artırmasıdır. Bu araştırmanın amacı; dünyada insan elinden çıkma felaketlerin en kötüsü olan savaş konusunun, çocuk ve gençlik edebiyatına nasıl yansdığına ilişkin belirlemelerde bulunmaktadır. Araştırmada, ana teması mültecilik deneyimi olan çocuk kitaplarında mülteci kimliğinin sunulduğu ve bu metinlerin mültecilik konusunu işleme biçimleri ele alınmıştır. Araştırmada doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Ele alınan kitaplar betimsel kodlama yoluyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, okurun duygularını sömürmeden, empati kurabilmesi için gerçekçi ancak çocuk gerçekliğini de göz önünde bulunduran bir yaklaşımla mülteci kimliğinin sunulmasının yapıtın niteliğine ve amacına önemli katkısının olduğu görülmüştür. Bunun yanında yapıtlarda mültecilik konusunun işlenişinde belirli bir döngünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu döngü; söz konusu göçe neden olan felaketin yaşanması, yapıtın kahramanı olan çocuğun yaşadığı somut bir kayıp, yeni bir yuvanın bulunması ve mutlu son olarak sıralanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, çocuk edebiyatında hassas konular, mültecilik

Seeking Refuge on the Shores of Children's Literature: Stories of Forced Migration

*

Abstract

Over the years, a large number of children's literature books have been published on the subject of being a refugee both in Turkey and in the world. It particularly stems from the tremendous increase in major disasters such as 'war' around the world. Therefore, I aimed to specify how the concept of 'war' is reflected in the children's literature books. I extendedly investigated the identity construction on being a refugee in the children's literature books written on the main theme of refuge. Besides, I analyzed how authors handle the issue of seeking refuge in children's literature books. I designed this research study using document analysis technique as the methodology, and conducted the data analysis process using descriptive coding scheme. As a result of the research, it has been seen that the representation of refugee identity is a significant contribution to the nature and purpose of the work, with an approach that does not exploit the reader's feelings, but is realistic to empathize but takes into account the child's reality. In addition, the work has reached a certain turning point in the process of refugee issue. This cycle; the loss of a child who is the protagonist of the work, the discovery of a new place, and the happy end.

Keywords: *Children's literature, sensitive issues in literature, refugees*

Giriş

İnsana, insanla ilgili en fazla bilgiyi, duyguyu, gelişmeyi tarih kitaplarından çok edebiyat kitapları sunar. Toplulukların, devletlerin gelişimleri tarih kitaplarında yer bulurken bireylerin yaşantılarına ilişkin öyküleri konu alan edebiyat, dönemi ve insanları anlamayı kolaylaştırır. Aynı durum çocuk ve gençlik edebiyatı için de geçerlidir. Çocuklar için yazılmış nitelikli kitapların onları bazı hassas konularda eğitme, bilgi sahibi kılma ya da farkındalık geliştirmelerini sağlamada ne denli işlevsel olabileceği de bu duyarlılıkla kaleme alınmış yapıtlar aracılığıyla görülür. Yazarların ve yayınevlerinin bu yöndeki çabaları çocukların erken yaşlarda, onları da ilgilendiren çeşitli konularda farkındalık geliştirme ve bu yolla birey olarak yetiştirme olanağı elde etmelerini sağlar.

Lukens ve diğerleri (2013), çocuk edebiyatı yapıtlarının kültüre, kişisel gelişime, çevreye, güncel sosyal durumlara ilişkin konuları ele alabileceğini belirtir. Böylece çocukların, topluma ait olma duygusunu geliştirmeleri ve kültürel bilgi edinmeleri de sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtları, çocukları, yaşamda karşılaşılması olası sorun içeren durum ve olaylardan soyutlamak, onlara gerçek olmayan bir dünya sunmak, yaşam gerçeklikleriyle aralarına yapay engeller koymaya neden olacaktır. Böylece çocukların hazır olmadıkları zamanlarda, baş edemeyecekleri sorunlarla yüzleşmeleri yerine denetimli bir ortamda, belirli düzeyde bu sorunlara tanıklık etmeleri sağlanabilmeleridir. Bu ise sorun odaklı çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir. Dilidüzgün (2004), sorun odaklı yapıtlar nitelemesinde bulunduğu bu türün, çocukların anlayamadığı ya da doğrudan iletişim kuramadığı bazı gerçekleri edebiyat yoluyla onların dünyasına sokmayı amaçladığını dile getirir.

Uzmen (1993), çocuk kitaplarında tabu olarak görülen; cinsellik, ölüm, ailesel sorunlar, engellilik ve dini konuların içtenlikle ele alınabileceğini dile getirir. Bu konuları işleyen yapıtların “zor/olumsuz konuları ele alan kitaplar” olarak adlandırılabilceğini belirten Ural (2013), bu kitapların ortaya çıkmış olmasının nedenini, gerçek yaşamın edebiyata yansması olarak açıklar. Günümüzde, genç insanların insanlığın zulmünden haberdar olması gerektiği, böylece geçmişten ders

çıkarabileceklerini dile getiren Hope (2008), bu tür kitaplarda tanıştığımız karakterlerin bazen yazarların kendileri veya tanıdıkları kişiler olabildiğini belirtir. Yazarlar, bu yolla bazı deneyimlerine ilişkin çözümler ararken okurlar da bu sürece gerçeğe uygun biçimde geliştirilmiş karakterler aracılığıyla tanıklık eder ve yaşananlara yaklaşma olanağı elde edebilir.

Konuyu yapılandıran öğelerin olay ve çatışma olduğunu belirten Sever (2010)'e göre, konu alanının belirlenmesinde temel değişken olaydır ve yazar konuyu okurla paylaşacakları için bir araç olarak kullanır. Bu paylaşım konusunu yaşamdan alır ve oluşturduğu yapıt yazarın duygularını, düşüncelerini ve duyarlıklarını paylaşmada bir araçtır. Yetişkin edebiyatında olduğu gibi çocuk ve gençlik edebiyatında da okurlar, gerçek yaşam durumlarıyla buluşturulur. Bu noktada dikkat edilmesi gereken çocuk gerçekliğini göz önünde bulundurmanın gerekliliğidir. Çocukların gerçekliğinin yetişkininkinden farklı olduğunu dile getiren Dilidüzgün (2003) bu kavramı; çocukların gerçekmiş gibi algıladıkları ve nesnel olmayan algılama farklarının, yazarlar tarafından yakalanması olarak betimler. Bu anlamda çocukların buluşacağı yapıtlar, onların duygusal anlamda yıpranmasına yol açamayacak biçimde ele alınmalıdır. Bu durumda edebiyat aracılığıyla pek çok gerçek yaşam durumu çocuklarla buluşturulabilecektir. Gerçekçi karakterler ve olaylar aracılığıyla çocuk ve genç okurlarla buluşturulan yapıtlarda dikkat edilmesi gereken; bu gerçekliklerin okurunun gerçekliğiyle çelişmemesi ve onların duygularını örselememesidir. Hassas konulardan söz söylerken yazar, okurunun gelişim özelliklerini ve olası deneyimlerini göz önünde bulundurmalıdır.

Aslan (2014), çocukların kendilerini ölüm, şiddet, boşanma, hastalık, engellilik gibi yaşam gerçeklerinin içinde bulduğunu dile getirir. Bu nedenle onlara yönelik yazınsal yapıtlarda, duyarlı yaşam gerçeklerinin konu olarak ele alınması, onların sorunlarla baş edebilmelerine yardımcı olabilecektir. Bu yansımada önemli olan, çocukların duygu ve düşünce dünyalarının örselenmemesi ve ele alınan konuların onların gerçeklik sınırları içinde şekillendirilmesidir. Temel amaç; çocukların gerçeklikten uzak, tamamen düşsel bir dünyaya sokulması değil; onların, insansal durumların yazınsal söyleyişle anlatılmasına tanıklık edebilmesini

sağlamaktır. Bu anlamda ele alınan konuların nasıl söylendiği ve çocuk gerçekliği çerçevesinde hangi özellikleri taşıdığı göz önüne alınmalıdır. Böylece Sever (2013)'in *duygusal örseleme* olarak nitelediği; çocukların doğalarına ve gelişim özelliklerine uygun olmayan metinlerin ve güdümlü yayınların olası olumsuz etkilerinin önüne geçilebilecektir.

Aslan (2013), yazarların oluşturdukları kurgular aracılığıyla, okurun duyu algılarını etkileyerek haksızlıklar, kötülükler ve yanlışlar üzerine düşünmelerini sağlayabildiğini belirtir. Yazarın yapıtında işleyeceği haksızlık, adaletsizlik, toplumsal sorunlar gibi konuları, duyarlıkla ele alması okurun da duyarlık kazanmasına olanak tanıyacaktır. Duyarlı konuların ele alındığı bir tür olarak sorun odaklı öyküler, çocuk kitaplarında genellikle kahramanın karşılaştığı bir sorun üzerine yapılandırılır ve gerçekçi kurgu türünün bir örneği olma özelliği gösterir (Lukens ve diğerleri, 2013). “Çocuğun ruh dünyasını olumsuz etkileyecek, sarsacak konuların değişik yaş gruplarına göre düzenlenmesi gerekmektedir” (Yalçın ve Aytaş, 2014). Lynch ve diğerleri (2014), bu noktada çocuk edebiyatı yapıtlarının insanı doğal ya da insan elinden çıkan felaketlerin kurbanı olarak gösteren konuları ele alabileceğini ancak bunu yaparken umutsuzluk yerine her zaman umuda ve daha iyi bir gelecek düşüncesine vurgu yapması gerektiğini dile getirmiştir.

Çocuk Edebiyatımızda Yeni Bir Konu: Zorunlu Göç

Sorun odaklı ya da duyarlı konular olarak adlandırılan durumlar, gerçek yaşamda karşılaşılan ve insanları duygusal ya da fiziksel olarak olumsuz etkileyecek olayları ele alan öyküler, yalnızca yetişkinlerin değil, çocukların gerçekliklerini de yansıtmaktadır. Mültecilik de bu konulardan biridir. Hem ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan ailelerin çocukları/gençleri hem de ev sahibi konumundaki ülkenin çocukları/gençleri bu süreçten doğrudan etkilenmektedir. Bu bağlamda mültecilik, toplumlar ve bireyler üzerinde ciddi etkileri olan ve toplumun tüm üyelerini etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkar. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin kabul etmiş olduğu, 1951 Cenevre sözleşmesine göre mülteci; “*Menşe ülkesi dışında bulunan; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti, ya da*

siyasi görüşü sebebiyle, zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korku duyan ve söz konusu korku nedeniyle ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır. AFAD (2014) raporuna göre 2011’den itibaren Türkiye’de bulunan Suriyeli mülteci sayısı 3 milyonu geçmiştir. Sayılardaki artış eğitim başta olmak üzere pek çok toplumsal konuda düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu düzenlemelerin yanında toplum da kendi içinde farklı süreçler ve değişimler geçirmektedir. Edebiyat da bu değişikliklerden etkilenmiştir. Önceki yıllarda çokça yer almasa da çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarında mültecilik konusunu işleyen kitapların sayısının gün geçtikçe arttığı görülmektedir.

Ülkemizde de son dönemde mültecilik konusunun çocuk ve gençlik edebiyatına sıklıkla konu edilmesinin, bu yeni durumu çocuklara ve gençlere açıklama gereğinin ve çabasının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları toplumun tüm kurumlarını ve bireylerini ilgilendiren bu durumla ilgili farklı öyküler kaleme almaktadır. Böylece çocuklar ve gençler bu hassas konuyla ilgili bir bakış açısı kazanabilmektedir. Edebiyat aracılığıyla çocukların, önce kendi inanç ve bakış açılarının farkına varmasını sağlamak amaçlanmalıdır. Bu yolla çocukların karakterlerle etkileşime girerken bireysel ve kültürel anlamda kendi tepkilerini keşfetmeleri, evrensel bazı değerleri tanımaları ve böylece kendi bakış açılarını iyileştirmeleri sağlanacaktır (Wilkinson ve Kido, 1997). Cullingford (1998), bunu yazarların, kendilerinin ve başkalarının yaşamlarına ilişkin iç görüş sunma konusunda edebiyatın ikili rolüne atıfta bulunmaları olarak niteler. Okurlar, dünyadaki yerlerini anlamak için kitapların kendilerini temsil etmesine gereksinim duyar. Fakat okur aynı zamanda kitaplar aracılığıyla farklı coğrafyaları, tarihi bağlamları tanıyabilir, bu yolla hoşgörü ve anlayış geliştirerek kendi kültürel kimliğini de anlayabilir. Edebiyat yoluyla çocuklar, başka kültürler hakkında turist bakış açısıyla edinilmiş yüzeysel bilgilerin ötesine geçme fırsatına sahip olurlar. Başka kültürlerin yaşamlarına ilişkin ayrıntılar, çocuklar için hem bir ayna hem de başka kültürlerle açılacak bir pencere olabilecektir (Short, 2009). Bu noktada mültecilik konusunu ve kişilerin mülteci olma deneyimlerinin çocuk ve gençlik edebiyatında yer almasının, çocuk ve gençlerde bu

konuyla ilgili anlayış ve farkındalık geliştirmek için etkili olacağı söylenebilir. Dolan (2014), mültecilerle ilgili resimli kitapların; korku, keder ve kafa karışıklığı gibi çeşitli evrensel duygulara ve düşüncelere seslendiğini. Birçok çocuk kitabının, zor durumlarda olan çocuklara saygı duymayı sağlarken şefkat, empati, hoşgörü, adalet, uyuşmazlıklara çözüm üretme ve insan haklarına saygı gibi konuları anlamlandırmak için eğitici fırsatlar sunduğunu da belirtir.

Mallan (2017)'a göre toplumsal gerçeklik ya da sorunları içeren kitapların çocuklarla ve gençlerle buluşmasını engellemek, onların sosyal rollerini ve statülerini yok saymak anlamına gelmektedir. Çocukların zihinlerini boş levha (tabula rasa) olarak düşünmek yerine, metinle kuracağı iletişimle yapılandığı anlamı, değerlerini, deneyimlerini, dillerini ve kültürlerini okuma sürecinin bir parçası kılmalarına olanak vermek amaçlanmalıdır. Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı içinde; eğitimleri, duygusal sağlıkları, hatta yaşamları bile risk altında olan çocukların oranı %54 (1,490,033)'tür (UNICEF, 2016). Bu bağlamda sosyal bir gerçeklik olan mültecilik konusunu çocuk ve gençlik edebiyatı aracılığıyla çocuklarla/gençlerle buluşturmak bir gereklilik olarak görülmelidir. Böylece farklı deneyimler hakkında bilgi sahibi olmak, derinlemesine anlamlandırmak ve önyargının ne anlama geldiğini anlamak için bir araç olarak edebiyattan yararlanılabilecektir (Rutter, 2006).

Yalnızca mülteci çocuklar için değil ev sahibi toplumun çocuklarının da bu durumu doğru biçimde anlamlandırması ve empati kurabilmesi için özellikle sanatsal ürünler olma özelliği taşıyan çocuk kitaplarında bu konuların ele alınması önemlidir. Çocukların anlamlandırabileceği bir gerçekliğin yansıtıldığı ve çocukların dil gelişim düzeylerine uygun olarak sanatçı duyarlılığının ürünü olan bu yapıtlar çocuklar için doğal bir öğrenme ve farkındalık sağlayacaktır. Çocuk edebiyatında ele alınan mültecilik konusu; farklılıklara saygıyı, eşitliği, paylaşmayı dayanışmayı ve güveni özendiren bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Böylece toplumda ötekileştirme ve ayrıştırmaların önüne geçmek olanaklı olabilecektir. Her yaşta çocuğa, zorunlu göç ve mültecilik konusunun doğru biçimde anlatılabilmesi, önyargılar yerine empatiyle yaklaşabilmesi, öğüt vermek yerine doğal biçimde paylaşılabilmesi çocuk ve gençlik edebiyatı yoluyla sağlanabilir. Dolan (2014), farklı kültürleri içeren edebiyat yapıtlarının,

okurunun eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesine, farklı kültürleri anlamasına ve toplumları yönlendiren güç ilişkilerini kavramasına olanak tanıdığı üzerinde durur.

Özellikle okullar, mülteci olma durumunu karşılama, özümseme ve normalleştirme potansiyeline sahip kurumlar olarak karşımıza çıkar. Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının derslerde bir uyarıcı olarak yer bulması, aktarılan deneyimler, eğitim sürecinin önemli bir parçasıdır. Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının farklı ve güncel konuları sınıfa taşınması “Dünyanın sınıfa taşınması” anlamına da gelir. Bu da insanlarla karşılıklı etkileşime girerek onların yaşadığı deneyimleri keşfetmemize olanak tanır (Hope, 2008). Çocuklara farklılıklara ilişkin bakış açısı kazandırmak için erken yaşlardan başlayarak farklı yaşam öykülerini konu alan nitelikli çocuk kitaplarından yararlanabilir. Göçmenlikle birlikte farklı kültürel arka plana sahip insanlarla birlikte yaşamaya ilişkin deneyimlerin artmasıyla bu farklı kültürlerle ilişkin bakış açılarını anlamının önemi de artmıştır. Bu bakış açısı ve anlayışın gelişmediği durumlarda okullarda ve toplumun diğer kurumlarında sorunlar baş göstermeye başlayacaktır (Morgan, 2009). Çocuklara bu konuda bakış açısı kazandırmak önyargıların da önüne geçebilecektir.

Mülteciliğin ne anlama geldiğini bilmek, mülteci çocukların ihtiyaçlarını anlamada önemli bir adımdır. Bu farkındalık mülteci çocukların öğretmenleri ve sınıf arkadaşları için de önemlidir, çünkü onları arkadaşlıklarıyla kabul edecek, okuldaki ve yakın çevrelerindeki topluluklara kazandıracak olanlar onlardır. Bu anlamda çocuk ve gençlerin, mülteci yaşlıtlarının ve ailelerinin ne tür yaşantılar geçirdiğini bilmesi önemlidir. Doğrudan olmasa da edebiyat aracılığıyla bu süreçlerle buluşması, karşısındaki insanın duygularını anlamada etkili olacaktır. Edebiyatın bu süreçte aracı olmasının bir diğer önemli nedeni okur konumundaki çocuk ya da genç için -mülteci olmasa bile- yaşamın bu gerçekçi ve acı yüzüyle buluşmanın örseleyici olabilmesidir. Edebiyat bu karşılaşmada etkiyi yumuşatıcı bir rol üstlenir. Rainey and Campbell (1997) mültecilerle sosyal etkileşime girmeyen gençlerin, onlarla herhangi bir bağ kurmadıklarını ya da yaşamış oldukları farklı dünya ya da durumlara ilişkin yüzeysel bir sempatiden başka bir şey hissetmediklerini dile getirmiştir (akt. Hope, 2008). Bu anlamda

mültecilerin olağandışı olaylar yaşayan olağan kişiler olduğunu anlamak önemlidir.

Edebiyat yapıtları durumun bu biçimde anlaşılmasına olanak tanır. Farklı yaşam durumları ve deneyimler geçiren insanların öykülerine edebiyat aracılığıyla tanıklık etmek mülteci kimliğinin doğru anlaşılmasına ve sürece ilişkin fikir sahibi olunarak empati kurulmasına da olanak tanıyabilecektir. Araştırmanın amacı; savaşın doğurduğu mültecilik konusunun, çocuk ve gençlik edebiyatına nasıl yansıdığına ilişkin belirlemelerde bulunmaktır. Bu bağlamda, bu çalışmada çocuk ve gençlere seslenen edebiyat yapıtlarında mülteci kimliğinin nasıl yansıtıldığı ve kurgunun yapılandırılmasında hangi yolların izlendiğini ortaya koymak alt amaçlar olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Metinler, içerik analizi türlerinden metin çözümleme yöntemiyle çözümlenmiştir (Krippendorff, 2012). Bu çözümleme tümevarımsal yaklaşımla yapılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın analiz yöntemi tümevarımsal doküman çözümlemesidir.

Veri Kaynakları

Veri kaynakları zorunlu göç konusunu işleyen çocuk edebiyatı ürünleridir. Kitaplara ilişkin bilgilere *Çizelge 1.*'de yer verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmada incelenen kitaplara ilişkin bilgiler.

Kitabın Adı	Yazarı	Çizeri	Yaş Düzeyi	Orijinal Dili	Yayın Yılı
Tarik ve Beyaz Karga	Kutup Yıldızı Kolektifi	Sadi Güran	7 +	Türkçe	2012
Çabuksığınlar	Jean-Claude Grumberg	Roman Badel	10 +	Fransızca	2016

Tarık ve Beyaz Karga

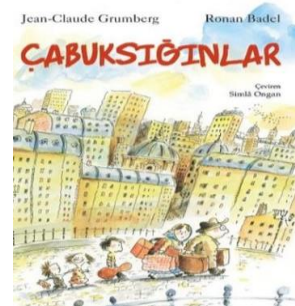

Zorunlu göçün ve sığınmanın öyküsünü anlatan yapıtlardan ilki Tarık ve Beyaz Karga adını taşımaktadır. Yapıtın oluşturulma süreci de içeriği de ilgi çekici ve kendinden sonraki girişimlere örnek olacak türden. Yapıt, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Ofisi desteğiyle 2012 yılında Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin Isparta'da mülteci çocuklar için gerçekleştirdiği bir öykü atölyesinde 7-8 yaşlarındaki çocukların katılımıyla oluşturulmuş. Yapıtı etkileyici kılmada başarılı bir öge olarak karşımıza çıkan görseller ise Sadi Güran imzasını taşımaktadır.

Yapıt, iç kapağındaki "Mülteci Kimdir?" sorusunun yanıtıyla başlamaktadır. Kendilerine Kutup Yıldızı adını veren bir grup mülteci çocuk, öykü atölyesinde öyküye kendi yaşam öykülerinden, duygularından yola çıkarak katkı sağlamış ve yaşadıkları adayı terk etmek zorunda kalan Tarık ve ailesinin öyküsü ortaya çıkmıştır. Mülteci olmak ve mültecilerin yaşadıkları üzerine kurgulanan yapıt bunu yaparken çocukların duygularını örselememektedir. Savaş, sığınmak, dışlanmak gibi sözcükler yapıtta yer almaz, bu gibi gerçeklikler imgeler aracılığıyla sunulmuştur çocuklara. Bu durum başta yapıtın oluşturulmasında rol alan çocuklar olmak üzere tüm diğer mülteci çocuklar ve ev sahibi konumunda olan diğer okurlar için büyük önem taşımaktadır.

Çabuksıgımlar

Jean Claude Grumberg'in yazdığı, Ronan Badel'in resimlediği sığınmacılar konusunu işleyen Çabuksıgımlar adlı yapıt 2016 yılında dilimize çevrilmiştir. Kullanılan dil açısından

bir çocuk tarafından yazıldığı hissini uyandıran yapıt, hangi ülkeden geldikleri, hangi ırktan oldukları belli olmayan sığınmacıları “Çabuksığınlar” adıyla tanıtır. Sevilmedikleri için sürekli başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Çabuksığın ailesinin zorluklarla dolu yaşam öyküsünü anlatır. Her gittikleri ülkeden bir başkasına geçmek zorunda kalan aile bu süreçte yavaş yavaş birbirlerinden kopar. Kimi zaman aç kalır kimi zaman kaldırımlarda uyurlar. Bu yönüyle de ülkemizde sokakta karşılaştığımız sığınmacı ailelerin buraya gelene kadar neler yaşadığını, üstünkörü değil pek çok ayrıntısıyla yansıtır.

Yapıtta zorunlu göçlerine neden olan deneyimleri anlatılmasa da ülkelerini terk ettikten sonra neler yaşadıkları açıkça ifade bulur. Sığınmacı alan bir ülkenin vatandaşları olarak bu konuda yavaş yavaş bir bakış açısı edindiğimize tanıklık ediyoruz. Yetişkinler gibi çocukların da her gün sokakta karşılaştığı ve sayıları her geçen gün artan bu ailelerin geçmişine yönelik az da olsa fikir sahibi olmasında bu tür yayınlar gerekli ve önemli bir yere sahip.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde tümevarımsal bir yol izlenmiştir. Betimsel kodlama yoluyla kitaplarda yinelenen örüntüler belirlenmiştir. Sonraki aşamada bu örüntülerin farklı kitaplarda benzeşen ve ayrışan noktaları ortaya çıkarılmıştır. Böylece kitaplardaki zorunlu göç sürecini gösteren temel döngü öğeleri belirlenerek nitelikleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yapıtlarda mülteci kimliğinin sunuluşu ve mültecilik konusunun işlenme biçimlerine odaklanılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Mülteci Kimliğinin Sunuluşu

Tarık ve Beyaz Karga yapıtında kahraman Tarık adında 7-8 yaşlarında bir çocuktur. Yapıtta ailesini ve onu, yaşadıkları yerden uzaklaşmaya zorlayan koşullar önüne geçemedikleri bir felaket olarak yansıtılmıştır. Bu süreçte öykünün kahramanı olan Tarık ve bu kahramanın değişimine

bakıldığında kitapta yansıtılan mülteci kimliğine ilişkin ipuçları görülebilir.

Tarık karakterinin, felaketle mücadele ve ardından gelen göç süreçlerine ilişkin duygu durumları açıkça yansıtılmamakta, Tarık yaşananlar karşısında kayıtsız biçimde betimlenmektedir. Üçüncü kişinin ağzından aktarılan olaylar karşısında Tarık'ın neler hissettiğine ilişkin derinlemesine bilgi verilmemiştir. Çocukların gerçek yaşamda, yetişkinler dünyasının sorunlarından etkilenmediği düşüncesi gerçeği yansıtmaz. Çocuklar yetişkinler gibi nesnel düşünemese, dünyayı kendi pencerelerinden görme eğiliminde de olsa bu onların gerçek yaşam durumlarından soyutlanabileceği anlamına gelmez. Mülteci bir ailenin çocuğunun da mülteci olduğu, ülkelerini terk etme ve yeni bir ülkenin koşullarına uyum sağlamada yetişkinlerin yaşadığının benzeri durum ve olayların öznesi olduğu unutulmamalıdır. Zorunlu göç süreçlerinin tema olarak seçildiği yapıtlarda kahramanın çeşitli yönleriyle geliştirilmesi okurun özdeşim kurması anlamında önemlidir. Karakterler, çocukların kitapları tekrar tekrar dinlemelerini ya da okumalarını istemelerinde temel öğelerdir. Bunun gerçekleşebilmesi içinse güçlü ve inandırıcı karakterlerin olması önemlidir (Lukens ve diğerleri, 2013). Özdemir (2011), karakter geliştirmede doğrudan yani kişilerin görünüşlerini betimleme, iç dünyalarını sergileme ya da dolaylı yani eylem içinde yansıtma, konuşurma vb. yollarının kullanıldığını dile getirmiştir. Bunları anlatma ve gösterme adları altında gruplandırmanın uygun olabileceğini de belirtir.

Ancak kahramanın duygu ve düşüncelerini yansıtmak anlamına gelmemektedir. Çocuk gerçekliğine göre yansıtılırken çocuğa göre bir dil anlatımın kullanılması da göz ardı edilmemelidir. Dil anlatım konusunda dikkat edilmesi gereken, edebiyat ürünlerinin anıları olduğu gibi yansıtan anlatılar değil sanatlı bir dil kullanımını önceleyen yapıtlar olduğudur. Bu açıdan bakıldığında kitabın kahramanı konumundaki mülteci çocukların süreçte yaşadıklarını ve yaşananlar karşısındaki konumunu olduğu gibi yansıtmak değil duygu ve düşüncelerini devindirecek onlara farklı bakış açıları sunacak anlatımlara yer verilmesidir. Kitap kahramanlarının *Tarık ve Beyaz Karga* kitabında olduğu gibi konuşmayan, yetişkinlerin dünyasında edilgen tavır

sergileyen yapıda olmasında ulaşılmaya çalışılan okura ipuçları vererek olaylar, durumlar, duygu ve düşüncelere ilişkin doldurabilecekleri boşluklar sunmak olabilir.

Bu yapıttaki mülteci kimliğinin nasıl çerçevelendiğine bakıldığında özetle, çocukların süreçte edilgen ve olup bitenlerden etkilenen konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Yetişkinler ise kendileri ve yakınları için sorumluluk alan, zor da olsa farklı kültürlere uyum sağlamaya ve aileleri için yaşamaya olanak verecek koşulları sağlamaya çalışan karakterler olarak yansıtıldığı görülmektedir. Ancak hem çocuklar hem yetişkinler kendilerini bir biçimde uyum sağlamaya çalıştıkları topluluklara kanıtlamak zorundadır. Bunu yaptıkları işle, yetenekleriyle ya da o toplumda var olan bir sorunun çözümüne yardımcı olarak gerçekleştirilmeleri beklenmektedir.

Ana teması sorunlu göç ve mültecilik olan bir diğer yapıtın adı; *Çabuksığınlar*. Yapıtta öyküsü anlatılan aile bireylerinin adı anılmazken onlardan Çabuksığınlar olarak söz edilmektedir. Aileni bu biçimde üyesi oldukları milletin adıyla anılması mültecilere ilişkin yapılan genellemelerin bir göstergesi ve eleştirisi olarak ele alınabilir. Ülkemizde de Suriyeliler olarak adlandırılan mültecilerin adını anmak çoğu kimse tarafından gerekli görülmemektedir.

Çabuksığınlar adlı yapıtta aile bireylerinin göç süreçleri anlatılır ve bu süreçlerde karşılaştıkları olay ve durumlara ilişkin görüşleri açık biçimde ifade bulur. Bu anlamda okuruna empati ya da sempati kurabilme olanağını tanır. Bu ise kahramanlarla özdeşim kurabilmek için önemlidir. Vermeule (2013), kahramanların çıktıkları yolculukta okurlarını/dinleyenlerini yanlarına aldıklarını, bu yol arkadaşlığı sırasında okurların edilgin olmadığını ve gerçekte yaşanan olaylarla aynı duyguların hissedildiğini dile getirir. Bu durum kurmaca karakterlerin okur üzerinde ne denli etkili olabileceğini ve bu yazınsal serüvende okurlarını nasıl başka dünyalara götürebildiğini gösterir. Okur, kendini kahramanla özdeşleştirir, bu noktada önemli olanın çocuğun olumsuz etkileneceği değil, izlemek isteyeceği bir kahraman yaratılmasıdır. Bu ise yazar için önemli ancak aynı zamanda zor bir çabadır (Neville, 1967). Okurun bir kahramanla özdeşim kurup onu izleyebilmesi içinse onu farklı yollardan tanınması gerekir. Karakter geliştirme yollarının önemi bu noktada ortaya çıkar.

Çabuksığınların yurt olarak adlandırabileceği yerleri yoktur, öyküde anlatıldığı kadarıyla böyle bir yer da hiç olmamıştır. Doğdukları yere kendilerini ait hissettikleri yuvaları değildir. Yaşadıkları yer başkalarının evi olarak nitelenmekte ve buralarda kimsenin Çabuksığınları sevmediği dile getirilmektedir. Çabuksığınlar sık sık göçmekte ve farklı ülkelerde yaşamaktadır ancak gittikleri hiçbir yerde sevilmemektedir. Yapıtta sevilmemeye nedenleri akla gelebilecek, anlamsız pek çok şeyle açıklanmaktadır. Örneğin; erkeklerin burunlarının sivri ya da yuvarlak olması, boylarının uzun ya da kısa olması gibi akla gelebilecek pek çok anlamsız gerekçe onların sevilmemesi için öne sürülen bahaneler olarak gösterilmiştir. Çabuksığınların sık sık taşınmalarının en önemli nedeni sevilmediklerini hissetmeleri, böyle hissettiklerinde sevecekleri ve kendilerini yuvalarında hissedecekleri bir yer bulma umuduyla başka ülkelere göç ederler. Ailenin büyük oğlu her ne kadar okuduğu kitaplardan böyle bir yerin olmadığını öğrendiğini dile getirirse de anne ve baba bunu kabul etmezler çünkü Çabuksığınlar iyimser ve hayalperesttir.

Bu yapıttaki mülteci kimliğinin nasıl çerçvelendiğine bakıldığında özetle, Çabuksığınların geneline karşı olumsuz bir algının olduğu anlaşılmaktadır. Tek tek bu topluluğun bireylerine yönelik olmayan bu olumsuz algı, genellemeye dayanır ve onların gittikleri her yerde dışlanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda mülteci konumundaki bireylerin farklı toplumlarda nasıl karşılandığına ilişkin gerçekçi bir anlatımın olduğu söylenebilir. Ancak bu gerçekçilik, var olan durumu olduğu gibi yansıtma anlamında değil dil ve anlatıma mizahi öğeler de katarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda zorunlu göçün arkasında yatan günlük yaşam durumlarına ışık tutulduğu görülür. Ancak bunu yaparken edebiyat ilkelerinden ödün verilmediği görülmektedir.

Mültecilik Konusunun İşlenme Biçimleri

Ele alınan çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarında zorunlu göç süreçlerine ilişkin belirli kalıpların izlendiği dikkat çekmiştir. Araştırmacı bu kalıbı Şekil 1. de görüldüğü biçimiyle görselleştirmiştir.

Şekil 1. Kitaplardaki zorunlu göç sürecini gösteren temel döngü öğeleri

Ele alınan çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarında zorunlu göç süreçlerine ilişkin bir döngünün varlığı dikkat çekmektedir. Yapıtların kurgusu bu döngü doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu döngü, söz konusu göçe neden olan felaketin yaşanması, yapıtın kahramanı olan çocuğun yaşadığı somut bir kayıp, yeni bir yuvanın bulunması ve mutlu son olarak sıralanmaktadır. Mültecilik konusunun yapıtlarda bu döngü çevresinde işlendiği anlaşılmaktadır.

Tarık ve Beyaz Karga adlı yapıtta kahraman, Tarık adında küçük bir çocuktur. Adalarında annesi, babası, kız kardeşi ve büyükannesiyle birlikte huzur içinde yaşamaktadırlar. Yapıtta yer olarak adanın seçilmesinde, dış dünyadan soyut olunması ve yaşamın adadaki kaynaklarla sürdürülmesi bir özerklik göstergesi olarak etkili olmuştur. Mülteci olma durumu açısından bakıldığında, ayrılmak zorunda kalınan, yuva konumundaki ülkelerini kendi kaynaklarıyla idare edebilen, farklı topraklardan uzak ve bağımsız bir biçimde, bir anlamda koruma altında, betimlendiği akla gelmektedir.

Çabuksığınlar adlı yapıtta ise, aile yaşadığı yeri yurdu olarak görmemekte ve oradan ayrılmak zorunda hissetmektedir. Kendilerini oraya ait hissetmemeleri, sevilmediklerini düşünmeleri sürekli yer

değiştirmelerine bu ise bir yere uzun süre yerleşememelerine yol açmaktadır. “Çabuksığın diye bir ülke yok. Çabuksığınların evleri her yer ya da hiçbir yer. Neden özellikle hiçbir yer? Çünkü her yerde doğanlar ve sadece doğdukları yerde evlerinde yaşayanlar Çabuksığınları sevmiyorlar” (s.11). ifadelerinden yaşadıkları yerle ilişkileri daha net anlaşılabilir.

Felaket

Tarık ve Beyaz Karga’da adadan ayrılma süreçlerini başlatan olay, güneşin siyah bir bulutla kaplanması. Bu tetikleyici öğeye bakıldığında, insan elinde çıkma bir felaket olarak değil bir doğa olayı gibi anlatıldığı görülmektedir; “Ama bir sabah yusuvarlak güneş yüzünü göstermedi. Onun yerine kapkaranlık bir bulut gelip adanın üstüne adeta demir attı. Yağmur günlerce hiç kesilmedi” (s.6). Bu anlatım çocuk gerçekliği bağlamında anlamlı bir çabadır. Çocukların gerçeklikleriyle çelişmeden, imgeler aracılığıyla gerçek bir yaşam durumunu yansıtmak ve bu yolla okura duyma ve düşünme sorumluluğu vermek edebiyatın başat amaçlarından biridir.

Çabuksığınlar’da göçün nedeni mutlu ve özgür olabilecekleri bir yer bulma umududur. Çünkü yaşadıkları yerde kimse onları sevmemekte, dışlamakta ve tehdit etmektedir. Bay ve Bayan Çabuksığın arasında geçen konuşmada ifade bulduğu biçimiyle; “Ben sevmediğim bir ülkede yaşamak istemiyorum. Çocuklarımın böyle bir yerde yaşamasını istemiyorum! Gidip kendimizi evimizde hissedebileceğimiz bir yer arayacağız” (s.16), arayışın nedeni kendilerine uygun bir ev bulma isteğidir.

Çözüm Arayışları

Tarık ve Beyaz Karga’da ada sakinlerinin çözüm için birlikte hareket ederek adalarının üzerini kaplayan buluttan kurtulmaya çalıştığı görülmektedir. Bunun için çeşitli yollar denemiş, kas gücüyle sorunu çözemeyeceklerini anlayınca atölyelerde günlerce çalışarak bir makine tasarlamışlardır. “Ada halkı meydanda toplanıp ‘puufff’ diye üflediler ama bulut yerinden kıpırdamadı. Adadaki ağaçların üzerine çıkıp yaprakları sallayarak rüzgâr yaptılar. Ama bulut yerinden kıpırdamadı. Günlerce

atölyelerde çalışıp bir rüzgâr makinası geliştirdiler ama yine fayda etmedi” (s.8). Ancak güçleri ve bilgileri bu sorunla baş etmeye yetmemiştir. Son çare olarak ise adalarından ayrılmaya karar vermişlerdir. Ancak ne tür durumlarla karşılaşacaklarını bilmedikleri için önce Tarık ve babası ailenin geri kalanını adada bırakıp denize açılır. Böylece aile parçalanmış olur. Gidenlerin dönmesi ve geride kalanların onlara gelene kadar dayanabilmesi olasılıklara bağlı bırakılmıştır.

Çabuksığınlar’ da aile kendi evlerinden ayrılalı uzun zaman olduğu ve yaşadıkları yerde istenmediklerini bildiğinden çözüm üretmek yerine evlerinde gibi hissedecekleri başka bir ülke bulmaya çalışmışlardır. Yaşadıkları yerden ayrılmalarına bir olay neden olmaz. Onların ayrılma nedenleri kendilerini ait hissedememeleri ve bir yerlerde mutlu ve özgür olacakları toprakların olduğuna olan inançlarıdır.

Kayıp

Tarık ve Beyaz Karga’ da Tarık çıktıkları yolculukta çok sevdiği bir flütünü kaybeder. Böylece ailesinden sonra değer verdiği bir eşyasından daha ayrılmış olur. Flüt ve buna bağlı olarak müzik, sanat bir ifade biçimi olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda duyguların ifadesi olan bu uğraş özellikle bir kahraman özelliği olarak seçilmiştir. Böylece duyguları devindirmek ve karşıdakilerin empati kurmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Çabuksığınlar, evlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarında herkes eşyalarının çok az bir kısmını yanına alabilir. Evin büyük erkek çocuğu kemanını yanına alır ancak kitaplarını geride bırakmak zorunda kalır. Sınırı aşp farklı bir ülkenin topraklarına vardıktan sonra başlarına pek çok şey gelen aile bireyleri, birbirinden kopmaya başlar ilk ayrılış ise, çalışma izni olmadan sokaklarda keman çalan ailenin büyük oğlunun sınır dışı edilmesiyle yaşanır.

Kitaplardaki kahramanların müzikle ilgilenmesi, rastlantı değildir. Bu yola başvurulmuştur çünkü sanatın, müziğin dili evrenselidir. Oysa Tarık gibi mülteci çocuklar dillerini bilmedikleri ülkelere göç etmekte ve buralarda dile ve iletişime ilişkin ciddi sorunlar yaşamaktadır. Kitapta bu sorun müzik aracılığıyla aşılma istenmiştir. Aynı biçimde kitaplardan ayrılmak zorunda kalan genç Çabuksığın, gittiği her yerde

kemanını çalarak sesini duyurmaya çalışmıştır. Kitaplarını arkada bırakması konusunda hissettiklerini ise; *“Gidemem ben. Yüküm çok ağır olur. ... Çünkü buradan gidip de kitaplarımı arkamda bırakmam”* (s.19) ifadelerinden anlamak olanaklıdır.

Yeni Bir Yuva

Tarık ve Beyaz Karga'da ev sahibi topluluk misafirlerini olumlu duygularla karşılamıştır. Onların ihtiyaçlarını karşılar ve yardımcı olurlar. Ancak ada halkı kendi sorunları nedeniyle sürekli mutsuz ve bir hastalıktan mustarıptır.

Tarık kimseyle arkadaşlık kuramamıştır, onunla aynı durumda olan bir başkası ise Beyaz Karga'dır. O da farklı görüldüğü için adadaki diğer kargalar tarafından dışlanmıştır. Bu durum kitapta; *“Diğer kara kargalar, Beyaz Karga'yı aralarına almıyorlardı. Kendilerine benzemediği için onunla oynamak ve uçmak istemiyorlardı”* (s.18), biçiminde ifade bulmuştur.

Bu noktada Beyaz Karga ve Tarık'ın farklı nedenlerle ötekileştirildiği görülür. Tarık'ın arkadaş bulamama nedeni adadakilerin sürekli baş ağrısı çektikleri için mutsuz olmalarıyla açıklanırken Beyaz Karga farklı olduğu için dışlanmaktadır. Bu noktada yazarın, dışlanma ve ötekileştirmeyi okur konumundaki çocukların baş edemeyeceği durumlar olarak algıladığı söylenebilir. Bu durumun üstesinden gelmek için, bir hayvana, insana özgü bazı özellikler vererek bir anlamda çocukla bu olumsuz durum arasında mesafe koymaktadır. Bu öyküde de Tarık'ın çektiği yabancılık hissi Beyaz Karga üzerinden anlatılmakta, bu yolla çocuk okurun duygularının örselenmesinin de önüne geçmek amaçlanmaktadır.

Çocukların sempati duyabileceği hayvan karakterler de öykülerde kahraman olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Bu da fiziksel olmasa da duygusal anlamda bir özdeşime olanak sağlayabilmektedir. Bunun yanında, kahramanların hayvanlardan seçilmesi herhangi bir cinsiyet ya da ırk vurgusu taşımadığından ayrışmaların da önüne geçebilmektedir. Burke ve Copenhaver (2004), kitaplarda hayvan karakterlerin yer bulmasının; kişisel olarak acı verebilecek, utanca yol açabilecek ya da tehlikeli olabilecek durumlarda duygusal mesafeyi sağlamaya yönelik

olabildiğini dile getirir. Bunun yanında hayvan karakterlere; cinsiyet, ırk gibi farklılıkları da ortadan kaldırdığı ve çocuğa bu yönde çağrışım yapacak bir özellik taşımadığı için de başvurulabilmektedir.

Çabuksığınlar, yeni yuvalarının sokaklarında kendileri gibi Çabuksığınlarla dolu kaldırımlarla karşılaşır. Bir süre sonra onlar da pek çok Çabuksığın gibi sınır dışı edilmek üzere gözaltına alınmıştır. Bu gözaltı sürecinde Çabuksığın olduklarını gizlemeleri ve farklı adlar kullanmaları önerilir. Müziklerini bırakmaları istenir. Bu bir anlamda kültürlerini de bırakmalarını temsil eder. Bu durum Çabuksığın ailesini sığındığı ülkeye onlardan önce gelip yerleşmiş başka bir Çabuksığın tarafından; *“Burada, bizi ağırlayan bu harika ülkede müziğe ve müzisyenlere yer kalmadı artık. Çok fazla Çabuksığın müzisyen var. Ancak çok fazla uzmanlaşmış Schnellbunker işçisi yok”* (s.42), biçiminde ifade edilir. Bu kişi kendinin de bir Çabuksığın olduğunu inkâr ederek Schnellbunker olduğunu iddia etmektedir. Parasızlık ve eğitimsizlik dışında en önemli kültürel özelliği müzik yapmak olan Çabuksığınlar için bundan vazgeçmek, kimliklerinden vazgeçmek anlamına gelmektedir. Ancak bu ülkede kendilerine yer bulabilmek için yapmaları beklenen tam olarak budur.

Ailenin büyük oğlu sokaklarda izinsiz keman çaldığı için sınır dışı edilince başka bir ülkeye gider, burada ailesinden ayrıdır. Buna karşın keman çaldığı sürece çevresindekiler ona yiyecek verir ve sevgiyle yaklaşır. Bir gün ona profesyonel olarak müzik yapma teklifi yapılır. Bu teklif; *“Menajerim ben. Kontrat yapacağız, eviniz, yemeğiniz, aklanıp paklanmanız sağlanacak ve hatta her şey iyi giderse ufak tefek harcamalarınız için biraz para da geçecek elinize.”*, *“Bu mudur profesyonel olmak?”*, *“Budur. Kabul mü?”* konuşmasının ardından çocuğun profesyonel olmayı kabul etmesiyle sonuçlanır. Genç Çabuksığın, özgürce keman çalmak dışında önemseydiği pek bir şey yoktur, bu nedenle de teklifi kabul etmek için çok fazla düşünmesi gerekmez. Ancak çocuğun emeği karşılığında yemek ve çok az şey dışında bir şey almayacak olması, menajerin(!) çocuğun durumundan yararlandığı fikrini akla getirmektedir. Bir anlamda çocuğun yeteneği sömürülmektedir.

Duyguların yansıtılışı

Tarık'ın süreçte ada sakinleriyle iletişim kuramadığı, dolayısıyla duygularını iletemediği görülür. Ancak bu süreçte iletişim ihtiyacını Beyaz Karga'yla konuşarak gidermektedir. Bu noktada Tarık'ın eski yaşamına ve evine özlem duyduğu anlaşılır. Kahraman aracılığıyla mülteci çocukların yaşamlarına ilişkin farkındalık sağlamak ve duygu durumlarını anlamak adına öyküdeki çocuk kahramanın duygu ve düşüncelerine ilişkin ipuçlarına sahip olmak önemlidir. Ancak yaşanan sorunlar ve ardından gerçekleşen yolculuk süreci boyunca Tarık'ın ne düşündüğü ya da ne hissettiğine ilişkin açık ifadeler yer verilmez.

Çabuksığınlar, müzik yaparak kültürlerini yansıtmaya eğilimindedir. Büyük erkek çocuk ailesinden ayrıldıktan sonra da keman çalmaya devam eder ve sonunda müziği değer görür. Ancak mültecilik etiketi bazı ülkelerde pek hoş karşılanmamaktadır. Öyle ki mülteci olanların alınlarına damgalar vurularak ayırt edilmesi sağlanmaktadır. Genç Çabuksığın bu aşğılanmaya maruz kalmamak için o ülkeyi de terk etmek başka bir yere göçmek zorunda kalır. O sırada anne ve babasının yaşadığı şehre geldiğinden habersizdir. Bayan Çabuksığınsa çocuklarını kaybetmenin acısıyla; *“Esen her rüzgârda çocuklarını dağıtan bir annenin söz hakkı yoktur artık ve sonsuza dek susmalıdır”* (s.78) diyerek çaresizliğini dile getirmektedir.

Yeniden kavuşma

Tarık ve Beyaz Karga'da, babası Tarık'ı neşelendirmek için ona yeni bir flüt yapar. Böylece yalnızlık ve özlem hisleriyle baş etmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Ancak flütüne yeniden kavuşması, Tarık'a ada sakinleriyle iletişim kurma olanağı da sunar. Müzikle iyileşip baş ağrısından kurtulan ada sakinlerinin yüzü güler ve Tarık onlar için birden görünür olur. Böylece Tarık'ın kendini adadakilere kanıtladığını, bir şekilde iyi olduğu bir iş ya da bir becerisi olduğunu göstermesinin bunda etkili olduğu anlaşılır. Buradaki alt ileti sığınmacılar için ilk kez gittikleri yerde olumsuz durumlarla karşılaşmalarına karşın kendilerini kanıtlamalarının gerekli olduğudur.

Çabuksığın ailesini anne ve babası, tüm çocuklarını kaybedip şehrin sokaklarında (hangi şehir olduğu önemsizdir) günlerini geçirmeye çalışırken ünlü bir keman virtüözü olan oğullarının konser afişini görürler. Konserin yapılacağı yere gittiklerinde oğullarını karşılarında bulurlar.

Mutlu Son

Kendine uygun bir iş bulan baba ailesinin geri kalanını adaya getirir ve mutlu mesut yaşarlar.

Çabuksığınlar, Yeni bir evleri olur ve birlikte olurlar ancak diğer mutsuz, evsiz Çabuksığınları düşündükçe üzülürler.

Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarının mutlu sonla bitmesi çocuk ve gençlerin duygularını örselememek adına önemlidir. İki yapıtta da okurunda olumlu duygular uyandırmak için mutlu son tercih edilmiştir. Ancak yazar Çabuksığınların öyküsünü bitirirken; *“Pek inandırıcı olmadığını biliyorum ama bir hikâyenin içindeyiz öyle değil mi? ve bu hikâyenin neredeyse sonuna geldik. Neden tüm hikâyelerin kötü sonla bitmesini istiyorsunuz birkaçının da iyi sonla bitmesi gerekmez mi?”* (s.86). ifadelerine yer vererek mutlu sonların her zaman gerçek olmasa da yazarların dileğinin bu yönde olduğunu yansıtır.

Sonuçlar

Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtları, pek çok gerçek yaşam durumunu konu olarak ele alabilmektedir. Bunların arasında mültecilik de yer almaktadır. Son yıllarda sınır komşumuz Suriye’de yaşanan savaş ve beraberinde getirdiği zorunlu göçler, ülkemizi de pek çok açıdan etkilemiştir. Konusunu gerçek yaşamdan alan edebiyat yapıtları da bu süreçleri yansıtır biçimde konuları işlemeye başlamıştır. Gerek yerli gerekse çeviri yapıtlarla mültecilik konusu çeşitli açılarda çocuk ve gençlik edebiyatında da yer bulmaya başlamıştır. Ancak artan sayılar, niteliğe ilişkin bazı belirlemeleri de gerekli kılmıştır. Bu yapıtlarda mülteci kimliğinin sunuluşu ve mültecilik süreçlerine ilişkin aktarımlar, okur kitlesinin çocuk ya da gençler olması nedeniyle dikkate değerdir.

Araştırma sonucunda iki temel nokta dikkat çekmiştir. Bunlar; mülteci kimliğinin sunumu ve mültecilik konusunun kurgulanış biçimidir.

Mülteci Kimliğinin Sunumu

Bu araştırmada, çocuklara ve gençlere yönelik olarak hazırlanmış, nitelikli kitaplar ele alındığında özellikle mülteci kimliğinin sunumunda dikkat edilen bazı noktaların olduğu görülmüştür. Bu konuyu ele alan pek çok kitabın tersine bu yapıtlarda karakterlerin yapılandırılmasında bilinçli olarak belirli kalıpların kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, adı geçen çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarından hareketle mülteci kimdir sorusuna yanıt olarak; *“Kendi ülkelerinden doğal ya da insan elinden çıkma felaketler nedeniyle ayrılmak zorunda kalan, göçtükleri ülkelerde ise çeşitli nedenlerle sevilmeyen ve kendilerini bu topluma kabul ettirmek, kanıtlamak zorunda kalan, sürekli yolculuk ettikleri için herkesin sahip olduğu pek çok şeye sahip olamayan, yaşamları kayıplar üzerine kurulmuş insanlar”* tanımı yapılabilir. Önemli olansa kitaplarda mülteci kimliği kurulurken izlenen yollardır. Okur konumundaki çocukların empati kurabilmesine olanak sağlayacak, acıma, ötekileştirme ve önyargılara yol açmayacak biçimde sunulduğu dikkat çekmiştir. Kitapların mülteci kahramanlarının yaşadıkları, duygu ve düşünceleri farklı yollardan, açık biçimde ifade edilmiştir. Bu ise gerçek yaşamda karşılaşılması olası mülteci çocuk ve yetişkinlere önyargıdan uzak yaklaşılmasına olanak tanınması açısından önemlidir.

Mültecilik Konusunun İşlenme Biçimleri

Çalışmada ele alınan yapıtların incelenmesinin ardından elde edilen *zorunlu göç döngüsü* şeması ise mültecilik sürecinin özeti biçimindedir. Okur için bir bilgilendirme sağlanırken kayıpların göç sürecinde mültecilerin yaşamında büyük oranda yer tuttuğu yansıtılmıştır. Bu döngü, söz konusu göçe neden olan felaketin yaşanması, yapıtın kahramanı olan çocuğun yaşadığı somut bir kayıp, yeni bir yuvanın bulunması ve mutlu son olarak sıralanmaktadır. Özellikle mutlu sonlar

çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarında okurun duygularının örselenmemesi adına üzerinde önemle durulması gereken bir durumdur. Bu sürecin açık biçimde ifade bulması okurun süreci anlamlandırmasında, kayıplar yaşamanın mülteciler için ne ifade ettiğini anlamlandırması açısından önemlidir.

Öneriler

Mülteci sayısının gittikçe arttığına tanıklık ettiğimiz günümüz koşullarında, insana ilişkin gerçek yaşam durumlarını yansıtan edebiyatın bu konuyu ele alması kaçınılmazdır. Çocuk ve gençlik edebiyatında bu konuya yer verilirken gerçekçilikten uzaklaşmadan ancak çocuk gerçekliğine uygun yapıtların hazırlanması önemlidir. Bu bağlamda çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları, yapıt ortaya koyarken toplumsal ve bireysel süreçleri dikkatle göz önüne almalı ve derinlemesine incelemelidir.

Mültecilik konusunun çocuk ve gençlik edebiyatında nasıl ele alındığına ve alınması gerektiğine ilişkin yapılacak araştırmalarda nitelikli yapıtlar örnek olarak sunulmalıdır.

Araştırmacılarda mültecilik konusunu ele alma açısından niteliksiz bulunan kitapların da hangi yönleriyle niteliksiz bulunduğu açık biçimde ifade edilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Seeking Refuge on the Shores of Children's
Literature: Stories of Forced Migration**

*

Sevilay Bulut

Ankara University

Uzmen (1993) mentions that sexuality, death, disability, family and religious issues can faithfully be the themes of children's literature books. Books that cover those themes are called 'books about problematic issues' (Ural, 2013). Ural (2013) elaborates that reason for the release of such children's literature books is the inevitable need to reflect real life on literature. Accordingly, Hope (2008) signifies that such literary works enable young people to be aware of the realities in the world and eventually, young people can take lessons from the experiences of the characters in the books. He even asserts that readers can sometimes find themselves or the people that they recognize in the characters of the book. In this manner, authors seek for possible solutions to the problems of the society, as readers witness this process through the real-life based characters and experience the mentioned circumstances in the literary works.

Such literary cases referred as 'problem-based or sensitive issues', along with the plot about real life situations that have an emotional and a physical harmful effect on people, not only reflect the real-life of the grown-ups but also the everyday realities of the children. Being a refugee is only one of those sensitive issues that require delicate attention through reflection of the real-life on the literary world. Seeking refuge directly affects all the children in a society, more specifically, the children of the families seeking for refuge and the children residing in the hosting country. Therefore, seeking refuge can be regarded as a societal issue that affects the members of the society in varied ways. In Turkey, for instance, the release of children's literature books about

refugees seems to be stemming from the need and effort to explain such a sensitive issue to the young people and children. Authors of children's and young adult literature books have written up literary pieces related to the mentioned issue involving all the institutions and members of the society. In this way, children and young adults can gain new points of view about being a refugee.

Different priorities arise along with covering a sensitive issue in children's and young adult literature. Firstly, authors should be highly sensitive in order not cause an emotional abuse for children-the intended reader of the book. At that point, the concept of children's reality becomes quite prominent. Dilidüzgün (2003) explains the concept of children's reality as author's capturing the subjective perceptions of children and their day-to-day circumstances. Therefore, literary works should handle the sensitive issues in an appropriate way that will not lead to emotional abuse of the children. Authors should consider the developmental needs of the readers and their experiences as they handle the sensitive issues in children's literature books. In this way, children have the opportunity to confront with real-life situations through literary works.

Over the years, a large number of children's literature books have been published on the subject of being a refugee both in Turkey and in the world. It particularly stems from the tremendous increase in major disasters such as 'war' around the world. Within the framework of this research, I analyzed two children's and young adult literature books on being a refugee. Therefore, I aimed to specify how the concept of 'war' is reflected in the children's and young adult literature books. I extendedly investigated the identity construction of being a refugee in children's and young adult literature books written on the main theme of refuge. Besides, I analyzed how authors handle the issue of seeking refuge in children's and young adult literature books. I designed this research study using document analysis technique as the methodology and conducted the data analysis process using descriptive coding scheme.

As a result of the study, it is concluded that both of the children's and young adult literature books follow a certain cycle as the authors approach the issue of being a refugee. This cycle is composed of three elements which are 'child's losing some belonging', 'the discovery of a

new place' and 'having a happy end'. Through this cycle, young reader is confronted with how the child, who is the protagonist, solves his/her problem, along with family member/s' reasons of leaving the homeland, things that they lost in this process and the psychological effect of all these circumstances on child and his/her family.

Lastly, it is signified that children's and young adult literature books about being a refugee play a crucial role in explaining the reality that children and young adults experience in their daily life situations. Therefore, it is recommended, according to the results of this study, that children's and young adult literature books written on the main theme of being a refuge should be included and actively used in the teaching and learning environments at school. Literary works about being a refugee can enable children and young adults to gain objective and multiple perspectives about the most crucial issues of everyday life.

Kaynakça / References

- AFAD. (2014). Suriye'den Türkiye'ye nüfus hareketleri, Ankara, Türkiye. 26.09.2017 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3931/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aslan, C. (2013). Duyarlık ve düşünceyi geliştirmede çocuk/gençlik edebiyatı. *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 12, 29-32.
- Aslan, C. (2014). Türkiye'de çocuk ve gençlik edebiyatında duyarlı konuların (sensitive issues) ele alınışı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Eleştirel Pedagoji*, 32, 51-56.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, madde 1.
- Burke, C. L., Copenhaver, J. G. (2004). Animals as people in children's literature. *Language Arts*, 81(3), 205-213.
- Cullingford, Cedric. (1998). Children's literature and its effects. London: Cassell.

- Dilidüzgün, S. (2003). *İletişim Odaklı Türkçe Derslerinde Çocuk Kitapları*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2004). *Çağdaş çocuk yazını: Yazın eğitime atılan ilk adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dolan, A. M. (2014). Intercultural education, picturebooks and refugees: Approaches for language teachers. *CLELE Journal*, 2, 92-109.
- Hope, J. (2008). "One Day We Had to Run": The development of the refugee identity in children's literature and its function in education. *Children's Literature in Education*, 39(4), 295-304.
- Grumberg, J.C. (2016). *Çabuksığınlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Krippendorff, K. (2012). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage.
- Kutup Yıldızı Kolektifi (2012). *Tarık ve beyaz karga*. Sarı Gaga Yayınları.
- Lynch-Brown, C., Tomlinson, C. M., Short, K.G. (2014). *Essentials of children's literature*. Essex: Pearson Education Limited.
- Lukens, R. J., Smith, J., Coffel, C. M. (2013). *A critical handbook of children's literature*. Essex: Pearson Education Limited.
- Mallan, K. (2017). *Children's literature in education*. G. Noblit (Ed.). Oxford Research Encyclopedia of Education. Oxford University Press, New York.
- Morgan, H. (2009). Picture book biographies for young children: A way to teach multiple perspectives. *Early Childhood Education Journal*, 37(3), 219-227.
- Rutter, J. (2006). *Refugee children in the UK*. Maidenhead: Open University Press.
- Sever, S. (2010). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Sever, S. (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Short, K. G. (2009). Critically reading the word and the world: Building intercultural understanding through literature. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature*, 47(2), 1-10.
- Ural, S. (2013). Okulöncesi çocuk kitaplarının tanımı. M. Gönen (Ed.) *Çocuk Edebiyatı* (s. 33-55). Ankara: Eğiten Kitap.
- Uzmen, S. (1993). *Türkçe ve İngilizce basılmış resimli çocuk kitaplarının konu yönünden incelenmesi*. (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- UNICEF. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocuklar bilgi notu*. 26.09.2017 tarihinde http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Türkiyedeki%20Suriyeli%20Çocuklar_Bilgi%20Notu%20Nisan%202016_1.pdf adresinden alınmıştır.
- Wilkinson, P. A., Kido, E. (1997). Literature and cultural awareness: Voices from the journey. *Language Arts*, 74(4), 255-265.
- Yalçın, A., Aytaş G. (2014). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Bulut, S. (2018). Çocuk edebiyatına sığınanlar: Zorunlu göç öyküleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 383-410.
DOI: 10.26466/opus.406296